

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica IX (2015)

ISSN 2084-5456

Małgorzata Bajgier-Kowalska

Funkcjonowanie ośrodków spa i wellness w Polsce na przykładzie obiektów komercyjnych i sanatoryjnych w Krynicy-Zdroju

Streszczenie

Przemiany społeczno-gospodarcze oraz zmiany trendów w sposobie spędzania wolnego czasu wpływają na wzrastające znaczenie turystyki uzdrowiskowej. Jednym z elementów wzbogacających ten rodzaj turystyki są usługi typu spa i wellness, które stają się jej integralną częścią. Ośrodki spa kierują się innymi względami niż ośrodki sanatoryjne i są skierowane bardziej w stronę odnowy biologicznej, działając pozytywnie zarówno na sferę fizyczną, jak i psychiczną człowieka, dlatego turystykę spa i wellness nazywa się wypoczynkiem przyszłości. W Polsce powstaje coraz więcej tego typu ośrodków, co szczególnie można zaobserwować na terenie Krynicy-Zdroju, określanej „perłą” polskich uzdrowisk. Usługi typu spa i wellness są w tym przypadku elementem oferty pobytowej świadczonej zarówno przez hotele o wysokim standardzie, jak i ośrodki sanatoryjne. Połączenie walorów uzdrowiskowych miasta z nowoczesnymi zabiegami opartymi na filozofii spa i wellness, pozwala zbudować silną renomę zdrojowiska jako wiodącego ośrodka spa i odróżnić go od innych mu podobnych uzdrowisk czy miejscowości turystycznych. W pracy przedstawiono zmiany zachodzące w turystyce uzdrowiskowej, pokazano nowe tendencje w przekształcaniu miejsc, które pełniły jedynie charakter leczniczy i rehabilitacyjny na takie, gdzie można również zadbać o szeroko rozumiany dobrostan człowieka. Na podstawie badań sondażowych ukazano podobieństwa i różnice pomiędzy komercyjnymi ośrodkami spa i wellness oraz tymi, które powstają na terenie krynickich sanatoriów.

Słowa kluczowe: Krynica-Zdrój; spa i wellness; turystyka uzdrowiskowa; uzdrowisko

Spa and wellness centers in Poland – case study of public and private health resorts in the town of Krynica-Zdrój

Abstract

Social and economic changes in Poland in the last 25 years and associated changes in recreational trends have affected the growth of the recreational sector in the country. One relatively new constituent of this traditional sector is the spa and wellness industry, which is quickly becoming a relevant part of Poland's recreational sector. Spa resorts follow different guidelines than tax-funded health resorts by focusing more on the physical and psychological health of their customers. This is why the spa and wellness sector is often called *recreation of*

the future. The number of such resorts is growing in Poland and the town of Krynica-Zdrój is a particularly good place to observe this growth, as it is known as the “pearl of Polish health resorts”. Spa and wellness services in the town of Krynica-Zdrój are part of the offer of luxurious hotels and public health resorts funded by taxpayers. The combination of traditional health resort services and modern treatments provided by the spa and wellness sector helps the town of Krynica-Zdrój build a strong reputation as a leading spa center in Poland, which provides the town with a competitive advantage over other resort towns in the country. The paper discusses changes in the health resort sector in Poland and covers new trends in the conversion of traditional resort facilities from purely health-oriented and rehabilitation-oriented to facilities that cater to the general well-being of a person. Survey research has shown a number of similarities and differences between privately-owned spa and wellness centers and those currently emerging at older tax-funded health resorts in the Krynica-Zdrój area.

Key words: health resort; Krynica-Zdrój; spa and wellness; spa tourism

Wprowadzenie

Przemiany społeczno-gospodarcze oraz zmiany trendów w sposobie spędzania wolnego czasu wpływają na wzrastające znaczenie turystyki uzdrowiskowej. W *Marketingowej strategii Polski w sektorze turystyki na lata 2008–2015* (www.pot.gov.pl), zwrócono uwagę na potrzebę zintensyfikowania nacisku na tworzenie innowacyjnego produktu uzdrowiskowego, co związane jest ze zmieniającymi się uwarunkowaniami na polskim i międzynarodowym rynku turystycznym. Ważnym wyzwaniem, przed którym stoją uzdrowiska jest zatem rozszerzenie zakresu świadczonych usług, jak również wykroczenie poza działania związane tylko z lecnictwem uzdrowiskowym. Problematyka ta była podejmowana w wielu publikacjach (m.in. Lewandowska 2005; Kwiatek-Sołtys 2006; Drygła 2009; Krupa, Wołowicz 2010; Reśko 2010; Krupa, Soliński, Bajorek 2011; Dąbrowska-Zielińska, Wołk-Musiał 2012; Dorocki, Brzegowy 2013; Borowiec, Dorocki 2014).

Jednym z podstawowych elementów wzbogacających turystykę uzdrowiskową są szeroko rozumiane usługi spa i wellness, które stają się jej integralną częścią. Tradycyjne metody lecznicze oparte na naturalnych zasobach leczniczych stosowane w uzdrowiskach, poszerzane są o nowe usługi, głównie pielęgnacyjne i związane z odnową biologiczną oraz zapewniające dobry stan psychofizyczny człowieka. Ośrodki spa kierują się innymi względami niż ośrodki sanatoryjne, łącząc zabiegi wodne i kosmetyczne z harmonią ducha. Kuracje są atrakcyjniejsze, a gama zabiegów bogatsza, działająca pozytywnie zarówno na sferę fizyczną, jak i psychiczną człowieka, dlatego turystykę spa i wellness nazywa się wypoczynkiem przyszłości. W Polsce z roku na rok powstaje coraz więcej tego typu ośrodków, co szczególnie można zaobserwować na terenie Krynicy-Zdroju, określanej „perłą” polskich uzdrowisk. Władze uzdrowiska, jako jeden z markowych produktów turystycznych miasta uznały spa, pragnąc zbudować silną renomę zdrojowiska jako wiodącego ośrodka spa (Strategia rozwoju i promocji... 2012).

Na terenie Krynicy-Zdroju usługi typu spa i wellness są elementem oferty pobytowej świadczonej zarówno przez hotele i pensjonaty o wysokim standardzie, jak i ośrodki sanatoryjne. Pomimo że we wszystkich ośrodkach sanatoryjnych stosuje się terapię balneologiczną oraz różnego rodzaju masaże w celu leczniczo-profilaktycznym, to tylko kilka z nich w swojej ofercie promuje usługi spa i odnowę

biologiczną. Na terenie Krynicy funkcjonuje obecnie 11 hoteli i ośrodków spa, oferujących kompleksowe i profesjonalne usługi spa i wellness, nawet dla najbardziej wymagających klientów.

Celem pracy jest przedstawienie zmian zachodzących w turystyce uzdrowiskowej, pokazanie nowych tendencji w przekształcaniu miejsc, które pełniły jedynie charakter leczniczy i rehabilitacyjny na takie, gdzie można również zadbać o szeroko rozumiany dobrostan człowieka. Na podstawie badań sondażowych metodą wywiadu, przeprowadzonych z kadrą zarządzającą i pracowniczą ośrodków spa – sanatoryjnych i komercyjnych, ukazano podobieństwa i różnice pomiędzy tymi ośrodkami w proponowanej ofercie usług oraz profilu klienta.

Spa i wellness jako element wzbogacający turystykę uzdrowiskową

Rozwój cywilizacji, wielkich aglomeracji miejskich, zanieczyszczenie środowiska oraz życie w ciągłym pośpiechu i stresie stwarza zagrożenie dla zdrowia człowieka. Dlatego szuka on ucieczki od zgiełku, pragnie powrotu na łono natury, ciszy i spokoju. Stara się również znaleźć sposoby na przywrócenie zdrowia. Zaczyna podążać za panującymi trendami w sposobie spędzania wolnego czasu oraz promującymi zdrowy tryb życia. Przy wyborze celu podróży coraz częściej bierze pod uwagę zdrowotne aspekty spędzania czasu. Popularniejsze stają się wakacje aktywne, a także produkty związane z odnową biologiczną. Jednym z promowanych rozwiązań mających wpływ na nasze zdrowie są usługi uzdrowiskowe, które mają na celu odnowę sił psychofizycznych człowieka (Szamborski 1978; Madeyski 1999). Starzenie się społeczeństw, wzrost zamożności, ale także przekonań dotyczących dbania o własne zdrowie zarówno wśród ludzi starszych, jak i młodych sprawia, że turystyka uzdrowiskowa jest jedną z dynamiczniej rozwijających się dziedzin gospodarki, a proponowane programy lecznictwa są dostosowane do indywidualnych potrzeb kuracjusza. Dzięki uzdrowiskom możemy przenieść się do innego środowiska, a tym samym umożliwić działanie korzystnych dla organizmu bodźców. Wśród nich należy wymienić mineralne wody lecznicze, peloidy oraz klimat. Połączenie tych bodźców w warunkami środowiska umożliwia proces regeneracji ustroju.

Uzdrowiska mają głównie charakter leczniczy, ale świadczone są w nich również inne usługi. Aby mogły być konkurencyjne, muszą prowadzić wielofunkcyjną działalność (Dryglas 2006, 2009; Boruszczak i in. 2010; Krupa i in. 2011). Ze względu na swoje położenie w obszarach o wysokich walorach przyrodniczych pełnią one głównie funkcję turystyczną (m.in. Wolski 1978; Kruczek, Weseli 1987; Kwiatek-Sołtys 2005; Łazarek, Łazarek 2007; Pawlikowska-Piechotka, Piechotka 2014).

Szczególne znaczenie w zakresie turystyki uzdrowiskowej odgrywa turystyka spa i wellness (Müller, Kaufmann 2000; Dryglas 2012). Istnieje wiele wyjaśnień tego terminu. Uważa się, że słowo „spa” jest skrótem pierwszych liter łacińskiej nazwy *sanus per aquam* lub *sanitas per aquam*, co oznacza zdrowie przez wodę. Słowo „spa” tłumaczone jest także od XVI-wiecznego belgijskiego uzdrowiska SPA w Ardenach, gdzie znajdują się źródła wód mineralnych, jak również pierwszymi literami terminu łacińskiego „*spargere*”, czyli „zraszać” (Kurek 2007). Wszystkie definicje uwzględniają obecność wody. Jest to główny czynnik wykorzystywany podczas zabiegów. Oprócz hydroterapii, która odgrywa przewodnie znaczenie w terapii spa, bardzo

ważna jest całościowa odnowa psychofizyczna. Z kolei termin „wellness” pojawił się pod koniec lat 50. XX wieku. Określa się go jako zdrowie optymalne, obejmujące nie tylko brak stanu chorobowego jednostki, ale także dobry stan psychiczny, stanowiący szeroko pojęte zadowolenie z życia. Przyjmuje się, że wellness jest harmonią wszystkich aspektów życia: dobrej sprawności, wyglądu, samopoczucia, odporności na stres, zdrowia mierzonego odpowiednimi wskaźnikami, twórczej postawy, satysfakcji zawodowej oraz prawidłowej relacji z innymi ludźmi. Filozofia wellness zakłada harmonię między duszą i ciałem, czyli dba zarówno o sferę fizyczną, jak i psychiczną człowieka (Müller, Kaufmann 2000; Łęcka 2003; Corbin i in. 2006; Hadzik 2009). Współczesny człowiek poddaje się ogólnemu trendowi zdrowego trybu życia, dbałości o własny wygląd i walkę z objawami starzenia się ciała. Żyje intensywnie i równie intensywnie zabiega o regenerowanie swojego organizmu. Temu celowi służą właśnie ośrodki spa i wellness. Korzystają one z osiągnięć medycyny, wykorzystują do zabiegów naturalne surowce mineralne oraz korzystają z usług specjalistów z danej dziedziny. Stawiają sobie jednak inne cele w porównaniu do tradycyjnych zakładów uzdrowiskowych. Zwrócone są w stronę całościowego podejścia do człowieka, do uzyskania dobrego samopoczucia i odmłodzenia umysłu, ciała i ducha. Ich oferta jest bogata i bardzo ekskluzywna. Dlatego turystyka spa i wellness stała się bardzo popularna we współczesnych czasach.

Obecne ośrodki turystyki spa i wellness są bardzo zróżnicowane. Jest to spowodowane ich przeznaczeniem, wiedzą i doświadczeniem właścicieli, komercją oraz udziałem wykształconych specjalistów w projektowaniu, a następnie w działalności ośrodka spa. Często gabinety te chcą przyciągnąć klientów zabiegami wykonywanymi w innych kręgach kulturowych, jednak spełniają one swoją rolę jedynie, gdy są wykonywane przez wykwalifikowanych terapeutów. Ośrodki typu spa powstają poza publiczną służbą zdrowia i najczęściej poza nadzorem lekarskim. Wykonuje się w nich zabiegi relaksujące i zwiększające atrakcyjny wygląd. Jedynie tzw. Medi-SPA mają na celu rozwiązywanie problemów zdrowotnych pacjentów, również w zakresie kosmologii i medycyny estetycznej. Dobre ośrodki spa charakteryzują się współpracą lekarzy wielu specjalności, korzystają z doświadczeń medycyny uzdrowiskowej i fizykoterapii. Często wykonywane są w nich zabiegi odchudzające, kosmetyczne oraz dotyczące medycyny estetycznej. Istotne znaczenie odgrywa również kuchnia, która musi być lekka, zdrowa i atrakcyjna (Kasprzak, Mańkowska 2010; Dryglas 2012).

W czasach ogromnego popytu na usługi odmładzające ciało i relaksujące ducha powstaje wiele różnych rodzajów ośrodków spa. International Spa Association (ISPA) – Międzynarodowe Stowarzyszenie SPA, zrzeszające ponad 3200 członków z 86 państw reprezentujących obiekty spa, jak również firmy oferujące produkty dla tych obiektów, określa spa jako miejsce poświęcone wzmocnieniu całkowitego dobrostanu przez różnorodne profesjonalne usługi, które odnawiają ciało, umysł i duszę (www.experiencespa.com). Wśród wielu klasyfikacji obiektów spa, obecnie powszechny jest podział zaproponowany właśnie przez ISPA. Wyróżnia się: Day SPA, Resort/Hotel SPA, Destination SPA, Medical SPA, Business SPA, Ośrodki SPA & Wellness, Cruise Ship SPA oraz hotele z bazą zabiegową SPA. Warto zaznaczyć, że wymienione powyżej typy ośrodków często oferują więcej niż jeden rodzaj usług, na przykład ofertę Day SPA, Medical SPA oraz Wellness (Mroczek 2008; Pawlikowska-Piechotka, Piechotka 2014).

W Polsce usługi spa świadczone są głównie przez luksusowe hotele. Często są budowane na terenach uzdrowisk, dzięki czemu istnieje możliwość wykorzystania balneoterapii i fizykoterapii uzdrowiskowej. Na terenie uzdrowiska pojawiają się natomiast współcześnie rozumiane produkty spa, takie jak: zabiegi kosmetyczne, odmładzające, odtruwające, odchudzające, relaksujące oraz te z zakresu medycyny niekonwencjonalnej. Uzdrowiska tworzą więc kompleksowy produkt uzdrowski oparty na tradycji lecznictwa uzdrowiskowego i nowoczesności filozofii spa i wellness (Drygłaś 2012). W obecnych czasach turystyka spa i wellness jest bardzo popularnym zjawiskiem, wręcz „modnym”. Stała się ona integralną częścią turystyki uzdrowiskowej, której kompleksowość powoduje, że jest ona skierowana do szerokiego grona osób, różniących się między sobą celami, problemami oraz statusem społecznym.

Krynica-Zdrój – cechy uzdrowiska

Krynica-Zdrój jest jednym z najważniejszych i najbardziej znanych uzdrowisk nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Ze względu na swoją atrakcyjność zyskała miano „perły uzdrowisk” (Kruczek, Weseli 1987). Miasto położone jest w Beskidzie Sądeckim, w dolinie Kryniczanki oraz jej dopływów: Palenicy, Słotwinki i Czarnego Potoku, na obszarze Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Infrastruktura uzdrowska znajduje się na wysokości 550–650 m n.p.m.

Podstawą rozwoju funkcji uzdrowskich w Krynicy-Zdroju jest położenie geograficzne, a z tym związane walory krajobrazowe, specyficzne cechy lokalnego klimatu, a przede wszystkim wody mineralne wykorzystywane w kuracjach pitnych i kąpielach leczniczych. Są to szczawy typu wodorowęglanowo-wapniowego oraz magnezowego, wodorowęglanowo-wapniowo-sodowego i wodorowęglanowo-sodowo-wapniowego z zawartością żelaza oraz o podwyższonej zawartości jonu chlorkowego. Czerpie się je z 23 ujęć, w tym 5 źródeł naturalnych i 18 odwiertów (Świdziński 1972). Ponadto surowcem leczniczym wykorzystywanym w kuracji jest borowina pozyskiwana ze złoża torfowego w Mochnacze Niżnej. Krynica-Zdrój, jako jedyne uzdrowisko w Polsce, oferuje również tzw. suche kąpiele gazowe, stosując w tym zabiegu naturalny bezwodnik kwasu węglowego, pochodzący ze źródła Zuber. Charakteryzuje się ona szerokim profilem leczniczym i aż 13 obiektami sanatoryjnymi. Pierwszoplanowym kierunkiem leczenia są tu choroby układu trawienia i układu moczowego. Na drugim planie postawiono choroby układu krążenia oraz przemiany materii. Poza nimi w Krynicy leczy się również choroby reumatologiczne, górnych dróg oddechowych, choroby kobiece, cukrzycę i inne (Kruczek, Weseli 1987; Madeyski 1999).

Atrakcyjność turystyczną miasta podnoszą interesujące walory krajobrazu kulturowego. Krynica znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej oraz na Trakcie Cerkwi Łemkowskich. Wyjątkowy klimat uzdrowiska tworzy jego drewniana zabudowa w otoczeniu słynnego, krynickiego deptaku. Szczególnym akcentem architektonicznym są tu: Stary Dom Zdrojowy, Łazienki Mineralne i Łazienki Borowinowe oraz wille zbudowane w tzw. „stylu szwajcarskim”. Specyficzną „aurę” kurortu tworzą także tradycje uzdrowiska jako centrum życia kulturalnego i artystycznego. Tutaj przebywali najwybitniejsi przedstawiciele kultury, sztuki i polityki. Tradycje

te znajdują dzisiaj kontynuację w postaci imprez i wydarzeń kulturalnych, często o zasięgu międzynarodowym, jak na przykład Europejski Festiwal im. Jana Kiepury, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Gitarowej, Małopolskie Spotkania Taneczne czy Dni Wokalistyki Operowej. Krynica jest uznawana za stolicę pieśni operowych i operetkowych oraz ojczyznę słynnego malarza prymitywisty Nikifora Krynickiego. Muzeum poświęcone jego twórczości stanowi jedną z większych atrakcji uzdrowiska. Krynica zwana jest również „polskim Davos”, ze względu na organizowane tu od 23 lat Forum Ekonomiczne, które gromadzi systematycznie zwiększające się międzynarodowe grono ekspertów i liderów życia politycznego, finansowego, gospodarczego oraz kulturalnego. Towarzyszą mu festiwale, koncerty i wystawy.

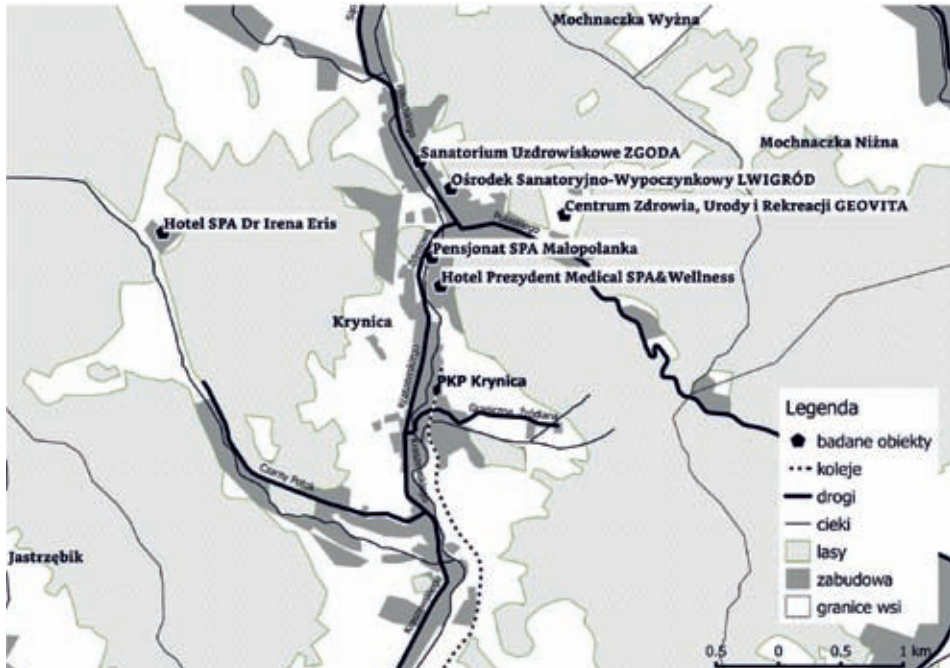
Rozwój uzdrowiska zapewniają nie tylko doskonałe warunki naturalne, ale również odpowiednio przygotowana infrastruktura. Krynica to jeden z największych i najstarszych polskich ośrodków sportów zimowych oraz kolebka polskiego saneczkarstwa. Z roku na rok rozwija się infrastruktura sportowo-turystyczna. Spośród wielu obiektów należy wymienić: kolej gondolową na Jaworzynę Krynicką i kolej linową na Górę Parkową, liczne wyciągi narciarskie, tor saneczkowy i sankostradę, lodowisko, Krynicki Park Linowy, korty tenisowe, baseny, boiska sportowe oraz liczne szlaki piesze i rowerowe.

Krynica-Zdrój dysponuje bogatą bazą różnego typu turystycznych obiektów noclegowych, które oferują ponad dziesięć tysięcy miejsc noclegowych. Obecnie w mieście jest 16 hoteli, w tym 10 hoteli 3-gwiazdkowych i 4 hotele 4-gwiazdkowe, 12 pensjonatów, 57 ośrodków wczasowych i szkoleniowo-wypoczynkowych oraz 140 kwater prywatnych (Krynicka Organizacja Turystyki 2014). Leczniczą bazę noclegową stanowią sanatoria, które skupiają 42% gości odwiedzających Krynice. Na terenie 11 obiektów znajduje się ponad 1800 miejsc noclegowych (Strategia rozwoju i promocji... 2012). Ze względu na wzrost liczby osób odwiedzających Krynice baza noclegowa ciągle się rozwija. Właściciele chcąc zwiększyć atrakcyjność ośrodka starają się, aby komfort i standard obiektu był jak najwyższy. Hotele czerpią wzorce ze światowych rynków, co jest widoczne szczególnie w dziedzinie usług SPA, które funkcjonują na terenie wielu obiektów.

Kurort dysponuje również zróżnicowaną bazą gastronomiczną. Wśród 74 placówek gastronomicznych największy udział (44,6%) stanowią bary i kawiarnie, następnie restauracje oraz punkty gastronomiczne (po 14,9%) (Strategia rozwoju i promocji... 2012).

Charakterystyka wybranych ośrodków turystyki spa i wellness na terenie Krynicy-Zdrój

W celu poznania różnorodności ośrodków turystyki spa i wellness w Krynicy-Zdroju, oferowanych usług oraz profilu statystycznego klienta, przeprowadzono sondażowe badania terenowe w 4 komercyjnych i 2 sanatoryjnych ośrodkach spa. Badanymi ośrodkami były: Hotel SPA Dr Irena Eris, Hotel Prezydent Medical SPA&Wellness, Pensjonat SPA Małopolanka, Centrum Zdrowia, Urody i Rekreacji GEOVITA, Ośrodek Sanatoryjno-Wypoczynkowy LWIGRÓD oraz Sanatorium Uzdrowskie ZGODA (ryc. 1). Badania zostały przeprowadzone w maju 2014 roku. Objęły one między innymi wywiady (70) przeprowadzone z kadrą zarządzającą i pracownikami tych ośrodków.

Ryc. 1. Lokalizacja badanych ośrodków spa i wellness w Krynicy-Zdrój

Źródło: Opracowanie własne

Hotel SPA Dr Irena Eris (4-gwiazdkowy) jest położony z dala od miejskiego zgiełku, w dolinie Czarnego Potoku, w otoczeniu lasów i malowniczych krajobrazów. Ośrodek bazuje na holistycznym podejściu do człowieka i jego piękna. Ukojenie zmysłów i ciała można uzyskać zarówno w Centrum SPA, jak i profesjonalnym Instytucie Kosmetycznym. Część spa oddzielona jest od części wellness i od części hotelowej. Strefa wellness obejmuje 3 poziomy, łącznie 14 ekskluzywnych pomieszczeń różniących się od siebie. Jedne są przyciemnione, w celu zapewnienia lepszego relaksu, inne w pełni doświetlone, między innymi w celu prawidłowego diagnozowania skóry i zaproponowania odpowiednich zabiegów. W pomieszczeniach „unosi się” zapach renomowanych kosmetyków, są zapalone świece i słychać spokojną muzykę. Pracownicy ośrodka podkreślają istotną rolę zarówno aromaterapii, jak i muzykoterapii. W wyodrębnionej części spa znajdują się nowoczesne baseny, sauny oraz jacuzzi. Można skorzystać z sauny fińskiej, rzymskiej, solankowej i caldarium, jak również z oferty sali fitness, studia cardio i siłowni. W hotelu istnieje wspomniany wcześniej Instytut Kosmetyczny, który oferuje ogromną ilość zabiegów na różne części ciała. Cel holistycznej terapii, czyli dążenie do równowagi triady umysłu, ciała i ducha, ma być osiągnięty przez różnorodne, profesjonalne zabiegi firmowe i rytuały inspirowane medycyną dalekowschodnią. Jest to najbardziej ekskluzywny i jedyny w Krynicy ośrodek SPA posiadający certyfikat Międzynarodowego Stowarzyszenia SPA (ISPA).

Hotel Prezydent Medical SPA&Wellness (4-gwiazdkowy) usytuowany jest w pobliżu centrum miasta, tuż przy Deptaku Głównym, co w przypadku osób lubiących

być w centrum miejscowości jest dużym atutem. Jest to obiekt odremontowany, gdzie oprócz nowoczesnego i profesjonalnego spa i wellness mieści się również Centrum Ambulatoryjne Rehabilitacji Kręgosłupa. Strefa spa składa się z 16 nowoczesnych, pięknych gabinetów kosmetycznych i terapeutycznych, sali fitness, siłowni, basenu oraz jacuzzi i zespołu saun: fińskiej, tureckiej i na podczerwień. Ośrodek oferuje bogatą ofertę specjalistycznych zabiegów i masaży na bazie ekskluzywnych kosmetyków, przeprowadzanych przez profesjonalny personel medyczny.

Pensjonat SPA Małopolanka jest małym pensjonatem (20 pokoi), zlokalizowanym również w pobliżu Deptaku Głównego. Wnętrze utrzymane jest w stylu secesyjnym, co pozwala na „podróż w czasie”. Centrum SPA umieszczone jest w zaledwie trzech pomieszczeniach, ale posiada szeroką gamę zabiegów, kąpeli, masaży, a wszystko to przy wykorzystaniu naturalnych kosmetyków i ziół. Właściciel stara się wprowadzać inspirujące i oryginalne zabiegi, które przyciągną gości. Cieszy się popularnością, do której przyczynia się dobra lokalizacja oraz niskie ceny.

Centrum Zdrowia, Urody i Rekreacji GEOVITA jest komfortowym ośrodkiem leżącym w bezpośrednim sąsiedztwie lasów i Parku Zdrojowego, co podobnie jak w przypadku Hotelu SPA Dr Irena Eris sprawia, że jest to idealne miejsce na wypoczynek i relaks. Obiekt posiada 11 pomieszczeń spa i wellness, w których wykonywana jest szeroka gama zabiegów odnowy biologicznej. W pierwszej części, która obejmuje salony kosmetyczne, wykonywane są zabiegi na twarz i ciało na bazie ekskluzywnych kosmetyków. Znajdują się również gabinety do masażu leczniczego, relaksacyjnego i pielęgnacyjnego. Druga część to baza odnowy biologicznej, w której można skorzystać z zabiegów takich jak: prysznic Vichy, hydromasaż, bicze szkockie, zabiegi w kapsule NeoQui, fizykoterapia, laseroterapia, termoterapia, kinezyterapia oraz aquawibron, jak również z sauny i sali fitness.

Ośrodek Sanatoryjno-Wypoczynkowy LWIGRÓD jest położony w centrum Krynicy, w sąsiedztwie Parku Nitribitta. Jest to duży obiekt sanatoryjny, odremontowany w 2006 i 2014 roku, przy zachowaniu klimatu dawnych lat. W ośrodku dostępne są nowoczesne gabinety odnowy biologicznej spa oraz Centrum Medycyny Estetycznej. Oprócz tego w ośrodku znajdują się nowoczesne gabinety rehabilitacyjne, restauracja, kawiarnia, sala konferencyjna, sala balowa, sala gimnastyczna. Ośrodek oferuje pobyty lecznicze, rehabilitacyjne, sanatoryjne oraz hotelowe. Pracownicy ośrodka podkreślają istotną rolę połączenia w jednym obiekcie zarówno sanatorium, jak i spa. Daje to możliwość pełnego wykorzystania potencjału leczniczego z jednocześnie odnową biologiczną.

Sanatorium Uzdrawiskowe ZGODA usytuowane jest w samym centrum Krynicy-Zdroju. Jest to niewielki obiekt, lecz stwarzający doskonałe warunki do profilaktyki, leczenia, rehabilitacji, a także wypoczynku indywidualnego i grupowego. W ośrodku nie ma typowego spa, jednak zgodnie ze znaczeniem tego terminu „leczenie przez wodę” stosuje się wiele zabiegów z użyciem hydroterapii i balneoterapii. W ramach oferty specjalnej organizowane są seanse w Kompleksie SPA ośrodka LWIGRÓD, położonego 300 metrów od sanatorium oraz warsztaty z kosmologii. Wśród oferty przeważają 14-dniowe turnusy rehabilitacyjne, ogólnousprawniające z programem rekreacyjno-wypoczynkowym i specjalistyczne. Dodatkowo oferowane są pobyty profilaktyczne i lecznicze, turnusy odchudzające oraz pobyty wypoczynkowe.

Wybrane, reprezentatywne ośrodki spa bardzo różnią się od siebie. Dotyczy to nie tylko wielkości ośrodków, ich wystroju, panującego klimatu, ale głównie wyposażenia, oferty i standardu usług, zasad funkcjonowania, ceny i co za tym idzie profilem klienta. Wszystkie jednak mają jeden cel – chcą przyciągnąć jak najwięcej osób.

Podobieństwa i różnice pomiędzy komercyjnymi i sanatoryjnymi ośrodkami turystyki spa i wellness w Krynicy-Zdroju

Przeprowadzone badania sondażowe w wybranych komercyjnych i sanatoryjnych ośrodkach spa w Krynicy-Zdroju, ukazują zarówno podobieństwa, jak i zasadnicze różnice pomiędzy nimi. Komercyjne ośrodki turystyki spa i wellness powstają w najbardziej luksusowych hotelach i pensjonatach. Charakteryzują się eleganckim, nowoczesnym, stylowym wystrojem, zaprojektowanym przez znanych architektów i dekoratorów wnętrz. Panuje w nich intymna, relaksująca atmosfera. Nie są nastawione typowo na leczenie, ich głównym celem jest odnowa biologiczna klienta, poprawienie jego urody, zapewnienie relaksu i przywrócenie harmonii między ciałem, umysłem i duchem. Osoby odwiedzające tego typu ośrodki nie są kuracuszami, lecz turystami. Ośrodki spa znajdujące się na terenie obiektów sanatoryjnych są wyraźnie mniej ekskluzywne. Dotyczy to zarówno samego wystroju wnętrz, zaplecza technicznego, oferowanych usług i ich standardu. Pomieszczenia zabiegowe w przypadku typowych sanatoriów, jakim jest ośrodek ZGODA, przypominają gabinety lekarskie. Jednocześnie, zabiegi wykonywane w obiektach sanatoryjnych są znacznie tańsze od tych wykonywanych w ośrodkach komercyjnych. Priorytetem ośrodków spa znajdujących się na terenie zakładów uzdrowiskowych jest leczenie i rehabilitacja, czyli ogólna poprawa zdrowia fizycznego. Do terapii spa można zaliczyć różnego rodzaju zabiegi z hydroterapii i masażu. Istnieją także sanatoria, w których oprócz podstawowych profili leczniczych rozwija się oferta dotycząca usług spa i wellness. Takim przykładem jest Ośrodek Sanatoryjno-Wypoczynkowy LWIGRÓD.

Profil statystycznego klienta

Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że bez względu na to, czy ośrodki spa znajdują się w sanatoriach, czy w luksusowych hotelach, to kobiety są najczęstszymi ich gośćmi. To one bardziej dbają o swój wygląd i starają się opóźnić procesy starzenia. Dla nich również zabiegi są większą przyjemnością. Dużo częściej korzystają z zabiegów poprawiających wygląd. Do ośrodków komercyjnych najczęściej podróżują wraz z rodzinami. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że rodziny stanowią około 50% odwiedzających, pary 30% i osoby podróżujące samotnie 20%. Tak duży udział rodzin wśród odwiedzających komercyjne ośrodki spa wiąże się z dużą atrakcyjnością turystyczną Krynicy oraz wieloma atrakcjami jakie oferują same ośrodki, w tym specjalnie dla dzieci. Jednocześnie szeroka gama zabiegów przeznaczonych dla mężczyzn, pozwalających odzyskać siły i młodzieńczy wygląd. Z ośrodków sanatoryjnych spa korzystają głównie osoby samotnie podróżujące w celach leczniczych, i których wyjazdy są przeważnie refundowane przez NFZ.

Do komercyjnych ośrodków spa najczęściej podróżują osoby czynne zawodowo, dobrze sytuowane, w wieku od 30 do 60 lat. Stanowią one 90% klientów, a pozostałe 10% to osoby w wieku od 25 do 30 lat. W ośrodkach tych zamożniejsi emeryci i renciści stanowią poniżej 10% klientów. Z przeprowadzonych badań sondażowych wynika, że najczęstszym motywem przyjazdu do ośrodka spa i wellness jest ogólny relaks i wypoczynek klienta, w dalszej kolejności poprawa jego wyglądu zewnętrznego, a na końcu dopiero poprawa zdrowia. Inaczej sytuacja przedstawia się w sanatoryjnych ośrodkach spa, gdzie najczęściej klientami są osoby w wieku powyżej 45 lat, w tym znaczna liczba kuracjuszy powyżej 60 roku życia, a ich głównym motywem przyjazdu jest chęć poprawy zdrowia.

Frekwencja

Z przeprowadzonych badań wynika, że sezonowość ruchu turystycznego w Krynicy-Zdroju wyraźnie przekłada się na liczbę osób korzystających z komercyjnych usług spa i wellness. We wszystkich przebadanych ośrodkach ponad 70% klientów przypada na sezon zimowy, co niewątpliwie wiąże się z sezonem narciarskim i renomą Krynicy jako ośrodka narciarskiego. W okresie tym większość osób poddaje się zabiegom upiększającym, aby ładniej wyglądać latem. Około 20% gości korzysta z usług spa i wellness w lecie, natomiast w pozostałych porach roku jest ich znacznie mniej. Ośrodki spa są drogą przyjemnością, dlatego pomimo różnych atrakcji, goście rzadko decydują się na długie pobyty. Około 60% gości najczęściej wybiera pobyty weekendowe.

W przypadku ośrodków sanatoryjnych trudno mówić o sezonowości ruchu kuracjuszy, lekarze kierują osoby do uzdrowisk w ciągu całego roku. W Ośrodku Sanatoryjnym ZGODA pobyty trwają przeważnie 14 dni, natomiast do Ośrodka LWIGRÓD przyjeżdżają osoby zarówno na kilka, jak i kilkanaście dni. Długi pobyt powoduje, iż w pełny sposób można wykorzystać ofertę zabiegową i poprawić zdrowie.

Oferta usług

Do Ośrodka Sanatoryjno-Wypoczynkowego LWIGRÓD przyjeżdżają osoby nie tylko w celu leczniczym, ale również w celu odnowy biologicznej, czy ogólnego relaksu. Wykonywane zabiegi mają przywrócić zdrowie, witalność organizmu, jak i poprawić wygląd. Oferta spa obejmuje zabiegi dermatologiczne twarzy i ciała, zabiegi wodne (kąpiele terapeutyczne i hydromasaż), masaże oraz zabiegi specjalistyczne pod fachową opieką lekarską. Ośrodek ciągle rozszerza swoją ofertę i podobnie jak ośrodki komercyjne wprowadza innowacje. Proponuje zaproszenia upominkowe z 10% rabatem na zabiegi oraz kilka pakietów, z których największą popularnością cieszy się pakiet *SPA dla dwojga*, obejmujący zabieg kosmetyczny twarzy i masaż, peeling ciała z kąpielą demineralizującą „Antystress” oraz masaż relaksacyjny całościowy. W Centrum Medycyny Estetycznej przeprowadza się całą gamę zabiegów zarówno twarzy, jak i pozostałej części ciała, a pobyt w sanatorium daje możliwość codziennego kontaktu z lekarzem po zabiegu.

Oferta w ośrodku ZGODA jest generalnie stała. Sanatorium posiada swój własny profil leczniczy, ale w celu uatrakcyjnienia pobytu wprowadza on oferty specjalne. Taką ofertą jest *Pakiet dla zdrowia*, który obejmuje: 6 lub 7 noclegów, całodzienne

wyżywienie z uwzględnieniem diet (cukrzycowej, wątrobowej, bezglutenowej, lekkostrawnej i normalnej), całodobową opiekę medyczną, konsultacje lekarskie, 2 zabiegi lecznicze dziennie, kurację pitną, gimnastykę grupową, 2 seanse w Jaskini Solnej, 1 seans w Kompleksie SPA (ośrodek LWIGRÓD), warsztaty z kosmetyologii i wiążu lub warsztaty kosmetyczne oraz Nordic Walking. Podobnie Sanatorium NAD KRYNICZANKĄ oferuje w pakiecie specjalnym wejście do Strefy Odnowy Biologicznej.

Duża konkurencyjność na rynku usług spa i wellness powoduje, że ośrodki komercyjne prześcigają się w proponowanej gamie usług i zabiegów. Są one dostosowane zarówno dla osób, przyjeżdżających tylko na jeden dzień oraz dla tych, które pozostają kilka dni na terenie obiektu. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że dużą popularnością wśród odwiedzających cieszą się wprowadzane różnego rodzaju pakiety pobytowe i oferty promocyjne. W Centrum Zdrowia, Urody i Rekreacji GEOVITA wśród oferty pobytowej najczęściej wybierana jest *Weekendowa odnowa dla dwojga*, natomiast wśród zabiegów – masaż polinezyjski oraz gorącymi kamieniami.

Hotel SPA Dr Irena Eris to miejsce dla osób, które chcą poświęcić swój wolny czas odnowie biologicznej i cenią sobie luksus oraz najwyższą jakość usług, dlatego oferta skierowana jest do zamożnych klientów. W wydzielonym Instytucie Kosmetycznym oferta usług dzieli się na różnorodne, profesjonalne masaże, zabiegi pielęgnacyjne, hi-tech, zabiegi medycyny estetycznej i wiele innych. Przykładem są zabiegi detoksykujące, odmładzające, masaże gorącymi kamieniami, ziołowym stemplami czy ciepłymi świecami, masaże ajurwedyjskie, tajskie i Ma-uri. W Centrum SPA zabiegi te można uzupełnić hydromasażem, kąpielą perełkową czy biczami szkockimi. Do oferty ciągle wprowadzane są nowości, tak aby pomóc w leczeniu niedoskonałości oraz jak najdłużej „zatrzymać młodość”. Wśród wielu proponowanych pakietów pobytowych, 20 sondowanych pracowników ośrodka jednogłośnie wskazało na pakiet *Weekend SPA*. Obejmuje on 2 noclegi z wyżywieniem, 1 zabieg kosmetyczny firmowy z diagnozą stanu skóry, 1 relaksacyjny masaż twarzy z elementami drenażu limfatycznego, 1 klasyczny masaż częściowy, 1 hydromasaż z solą z Morza Martwego oraz korzystanie z Centrum SPA.

Hotel Prezydent Medical SPA&Wellness oferuje zabiegi z zakresu hydroterapii oraz unikatowe zabiegi wspomagane profesjonalnymi urządzeniami spa. Wśród pakietów pobytowych, cieszących się największą frekwencją, pracownicy ośrodka wskazali *Romantyczny weekend w SPA*, wyróżniony przez Nowosądecką Izbę Turystyczną w kategorii „Najlepszy pakiet pobytowy na Sądecczyźnie”. Pakiet obejmuje 1 nocleg, śniadanie i wystawną kolację dla dwóch osób, aquamasaż, masaż klasyczny, 15% rabatu na wszystkie zabiegi spa oraz nieograniczone korzystanie z kompleksu wellness i siłowni. Z kolei Pensjonat SPA Małopolanka posiada najmniejszy z pośród przebadanych ośrodków kompleks spa oraz ilość zabiegów. Z posiadanych w ofercie kilku pakietów, według pracowników najbardziej popularnym jest *Pakiet dla Dwojga*, w którym oferowane są 2 noclegi, śniadania i kolacja, zabiegi w gabinecie odnowy biologicznej, kąpiel w winie i sauna.

W przebadanych ośrodkach spa i wellness wprowadza się również okolicznościowe promocje np. z okazji Dnia Kobiet, Dnia Matki czy Walentynek. Wówczas niektóre zabiegi są w niższych cenach. Stosuje się również pakiety lojalnościowe, które mają nakłonić gości do ponownego przyjazdu i podkreślić, iż klient jest dla nich ważny. Oferowane są wtedy niższe ceny lub dodatkowe zabiegi.

Pozostałe elementy

Inną, istotną rolą w konkurencyjności ośrodków turystyki spa i wellness jest wyposażenie techniczne gabinetów, które w badanych ośrodkach w Krynicy-Zdroju jest również zróżnicowane, w zależności od proponowanych usług. Prym wiedzie w tym Hotel SPA Dr Irena Eris, który uznawany jest za najlepszy tego typu ośrodek w Polsce. Bardzo ważną rolę odgrywa także wykształcona, profesjonalna kadra, od której zależy, czy klient odwiedzi dany ośrodek ponownie, czy zmieni go na inny, gdyż każdy wykonywany zabieg ma pomagać, a nie szkodzić odwiedzającemu. Bardzo ważna jest więc diagnoza. W ośrodkach spa znajdujących się na terenie sanatoriów, to lekarze dostosowują zabiegi dla kuracjuszy, natomiast w komercyjnych ośrodkach spa, funkcję tę pełnią specjaliści z wybranych dziedzin.

Istniejące zróżnicowanie pomiędzy ośrodkami turystyki spa i wellness ma pozytywne znaczenie, gdyż istnieją szerokie możliwości dopasowania ich do aktualnych potrzeb klienta i do jego możliwości finansowych. Gdy głównym celem jest leczenie i rehabilitacja, powinno korzystać się z typowych ośrodków sanatoryjnych, z fachową pomocą medyczną. W sytuacji gdy inne cele są dla nas priorytetem, ogólny relaks i poprawienie swojej urody, to z całą pewnością będziemy zadowoleni z komercyjnych ośrodków.

Podsumowanie

Krynica-Zdrój należy do jednych z najbardziej cennych uzdrowisk w Polsce. Jej atrakcyjność przyrodnicza i kulturowa oraz zagospodarowanie turystyczne wraz z bazą towarzyszącą i licznymi imprezami kulturalnymi, wpływają na wzrastające znaczenie miasta, nie tylko jako miejscowości uzdrowiskowej, ale o wielofunkcyjnym znaczeniu (Kwiatek-Sołtys 2005; Dryglas 2006; Golba 2009; Borowiec, Dorocki 2014). Dynamiczny rozwój miasta skłania wielu przedsiębiorców do realizacji kolejnych inwestycji, w tym budowy obiektów lub rozszerzania działalności w zakresie usług spa i wellness. W większości hoteli i pensjonatów (za wyjątkiem Hotelu SPA Dr Irena Eris) usługi spa są jednak jedynie uzupełnieniem produktu podstawowego, jakim są usługi noclegowe czy konferencyjno-szkoleniowe. W Krynicy obserwuje się również poszerzenie zakresu usług zakładów uzdrowiskowych o współcześnie rozumiane usługi spa i wellness. Połączenie walorów uzdrowiskowych miasta z nowoczesnymi zabiegami opartymi na filozofii spa i wellness, pozwala zbudować silną renomę zdrojowiska jako wiodącego ośrodka spa i wyróżnić go od innych mu podobnych uzdrowisk czy miejscowości turystycznych.

Turystyka spa i wellness staje się integralną częścią turystyki uzdrowiskowej. Ośrodki tej turystyki korzystają z osiągnięć medycyny, lecz ich oferta jest znacznie bogatsza, bardziej luksusowa niż zakładów uzdrowiskowych, stąd zaspokajają one potrzeby wymagających, bardziej zamożnych klientów. Ich głównym celem nie jest leczenie, lecz odnowa biologiczna, poprawa wyglądu klienta oraz uzyskanie harmonii pomiędzy ciałem i duchem. Z przeprowadzonych badań wynika, że najczęstszym motywem przyjazdu do ośrodków spa i wellness jest ogólny relaks i wypoczynek klienta, w dalszej kolejności poprawa jego wyglądu zewnętrznego, a na końcu dopiero poprawa zdrowia. Turystyka spa i wellness gwarantuje ucieczkę od szybkiego

tempa życia, jest sposobem na stres i problemy codziennego życia. Szybkie tempo rozwoju turystyki spa i wellness powoduje powstawanie coraz to nowych ośrodków spa zarówno na terenie samych sanatoriów, jak i profesjonalnych, komercyjnych ośrodków spa. Z przeprowadzonych badań obiektów turystyki spa na terenie Krynicy-Zdroju wynika, że różnią się od siebie, gdyż mają inne cele, skierowane są do różnych grup odbiorców, charakteryzują się inną ofertą zabiegową, a także różnią się pod względem technicznym i cenowym. Kontrasty pomiędzy ośrodkami mają pozytywny wymiar, który pozwala dostosować wybór ośrodka do indywidualnych potrzeb jednostki.

Literatura/References

- Borowiec, M., Dorocki, S. (2014). Rozwój Krynicy-Zdroju jako wynik przedsiębiorczych działań władz samorządowych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 10, 267–284.
- Boruszczak, M., Golba, J., Hadzik A. (2010). Ewolucja i stan obecny uzdrowisk w Polsce. W: M. Boruszczak (red.), *Turystyka zdrowotna*. Gdańsk: Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku.
- Corbin, B., Welk, G., Corbin, W., Welk, K. (2006). Fitness i wellness. Kondycja, sprawność, zdrowie. Poznań: Wyd. Zysk i Spółka.
- Dąbrowska-Zielińska, K., Wołk-Musiał, E. (2012). Turystyka uzdrowiskowa w Polsce i na świecie – perspektywy rozwoju SPA i Wellness w Polsce. *Inżynieria Ekologiczna*, 30, 36–47.
- Dorocki, S., Brzegowy, P. (2013). Impact of natural resources on the development of spa industry in Krynica-Zdrój. W: *13th SGEM GeoConference on Ecology, Economics, Education And Legislation*, SGEM 2013 Conference Proceedings, At Albena, Bulgaria, Vol. II, 309–316.
- Dryglas, D. (2006). Kształtowanie produktu turystycznego uzdrowisk w Polsce. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dryglas, D. (2009). Innowacje produktowe turystyki uzdrowiskowej. W: J. Golba, K. Rymarczyk-Wajda (red.), *Marketing uzdrowiskowy w państwach europejskich, innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*. Krynica: Stowarzyszenie Gmin Uzdrawiskowych RP, 167–173.
- Dryglas, D. (2012). Rola spa i wellness w kształtowaniu wizerunku nowoczesnego uzdrowiska. W: J. Golba, I. Drozd (red.), *Jedziemy do wód w...*, Biuletyn informacyjny, 3–4, Stowarzyszenie Gmin Uzdrawiskowych RP, 65–78.
- Golba, J. (2009). Gospodarka przestrzenna w uzdrowiskach i wielofunkcyjność uzdrowisk największym wyzwaniem dla samorządów. W: J. Golba, K. Rymarczyk-Wajda (red.), *Marketing uzdrowiskowy w państwach europejskich, innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*. Krynica: Stowarzyszenie Gmin Uzdrawiskowych RP, 109–115.
- Hadzik, A. (2009). Turystyka wellness jako przykład innowacyjnego kierunku w uzdrowiskach, teoria i praktyka. W: J. Golba, K. Rymarczyk-Wajda (red.), *Marketing uzdrowiskowy w państwach europejskich, innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*. Krynica: Stowarzyszenie Gmin Uzdrawiskowych RP, 199–212.
- Kasprzak, W., Mańkowska, A. (2010). Fizyoterapia, medycyna uzdrowiskowa i SPA. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Kruczek, Z., Weseli, A. (1987). Uzdrawiska Karpackie. Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza w Krakowie.

- Krupa, J., Soliński, T., Bajorek, M. (2011). Determinanty rozwoju turystyki zrównoważonej i zdrowotnej na terenie uzdrowisk – kreowanie jakości produktu turystycznego i uzdrowiskowego. W: T. Soliński, J. Krupa (red.), *Uwarunkowania innowacyjnego rozwoju uzdrowisk*. Rzeszów: Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, 21–56.
- Krupa, J., Wołowicz, T. (2010). Uzdrowiska Polski Wschodniej wobec wyzwań rozwojowych – turystyka zrównoważona. W: J. Hermaniuk, J. Krupa (red.), *Współczesne trendy funkcjonowania uzdrowisk – klastering*. Rzeszów: Instytut Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, 7–36.
- Krynica Organizacja Turystyki (2014, 8 grudnia). Pozyskano z <http://www.krynica.org.pl/>
- Kurek, W. (2007). Turystyka. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwiaterek-Sołtys, A. (2005). Polish Carpathians Spa Settlements in Transition. In: E. Kallabova, A. Vaishar, and J. Zapletalova, J. (ed.), *Geography in Europy of Regions*. Luhačovice: Institute of Geonics, Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Kwiaterek-Sołtys, A., (2006). Polskie karpackie uzdrowiska w dobie przekształceń – na przykładzie Iwonicza-Zdroju. W: B. Górz (red.), *Urbanizacja i społeczeństwo*. Kraków: Instytut Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, 195–202.
- Lewandowska, A. (2005). Działalność marketingowa polskich uzdrowisk na konkurencyjnym rynku. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, 1074, 154–161.
- Łazarkowicz, M.&R. (2007). Uzdrowiska w Europie – terażniejszość i rys historyczny. Lublin: Wydawnictwo Akademickie WSSP.
- Łęcka, I. (2003). Nowe (?) trendy w turystyce zdrowotnej. *Prace i Studia Geograficzne*, 32. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.
- Madeyski, A. (1999). Zarys historii polskich uzdrowisk. W: A. Madeyski (red.), *Uzdrowiska polskie. Informator*. Warszawa: Izba Gospodarcza.
- Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008–2015 (2014, 15 grudnia). Pozyskano z <http://www.pot.gov.pl/plany-i-sprawozdania-pot/marketingowa-strategia-polski-w-sektorze-turystyki-na-lata-2008-2015>.
- Müller, H., Kaufmann, E.L. (2000). Wellness-Tourismus: Eine Analyse des schweizer Marktes und Konsequenzen für die Hotellerie. *Tourism Review*, 55, 26–38.
- Mroczek, A. (2008). Rola ośrodków SPA i Wellness w promocji zdrowego trybu życia. W: W. Gaworecki, Z. Mroczynski (red.), *Turystyka i sport dla wszystkich w promocji zdrowego stylu życia – zbiór materiałów pokonferencyjnych*. Gdańsk: Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku.
- Pawlikowska-Piechotka, A., Piechotka, M. (2014). Phenomenon of spa town as a health resort and leisure destination. *Architecture Civil Engineering Environment*, 7(2), 23–32.
- Reško, D. (2010). Rozwój polsko-słowackiej współpracy transgranicznej na przykładzie gminy Krynica-Zdrój. *Sądeckie Zeszyty Naukowe*, 1, 28–48.
- Strategia rozwoju i promocji małopolskiego produktu uzdrowiskowego na lata 2013–2018, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP; publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007–2013. Pozyskano z www.sgurp.pl/images/Strategia%20Rozwoju%20i%20Promocji%20MMPU.pdf.
- Szamborski, Z. (1978). Turystyka zdrowotna i uzdrowiskowa jako element odnowy sił człowieka. *Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki*, 7, Warszawa.
- Świdziński, H. (1972). Geologia i wody mineralne Krynicy. *Prace Geologiczne*, 70, 14–28.
- Wolski, J. (1978). Wypoczynek i turystyka w uzdrowiskach. Poznań: AWF w Poznaniu.
- www.experienceispa.com

Notka biograficzna o autorze: Doktor/adiunkt, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych, Katedra Turystyki Międzynarodowej i Geografii Społecznej. Zainteresowania naukowo-badawcze i tematyka publikacji koncentrują się wokół problemów geomorfologicznych oraz zagadnień z zakresu geografii regionalnej. Badania autorki dotyczą również problematyki rozwoju turystyki i rekreacji, a głównie zagadnień uwarunkowań rozwoju i funkcjonowania regionów turystycznych na świecie, analizy przestrzennego zróżnicowania zagospodarowania turystycznego oraz wielkości ruchu turystycznego.

Biographical note of author: PhD/assistant professor, Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, Department of International Tourism and Social Geography, Faculty of Law, Administration and International Relations. The scientific and research issues as well as the publication themes are concentrated on the geomorphology problems and the issues concerning regional geography. Author's research also concentrate on the problem of tourism and recreation growth, especially on the question of development conditions and functioning of tourist regions in the world, including the analyses of spatial differentiation of tourist infrastructure and size of tourism itself.

Małgorzata Bajgier-Kowalska, dr
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Turystyki Międzynarodowej i Geografii Społecznej
ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1
30–705 Kraków
malbajkow@interia.pl